

חיפוש 🔍

הארץ

שלום, עומר 👤

ניווט

האם הקיבוצים ימשיכו לספר את הסיפור שלהם גם כשהטרנד יחלוף?

אחרי שנים ששימש הקיבוץ כשק החבטות הלאומי הוא
חוזר למרכז השיח התרבותי. איזה מקום יתפוס האסון
של 7 באוקטובר בתוך ההתרפקות?

קיבוץ שער הגולן. הוא עוד ישוב צילום: גיל אליהו

[איתמר קציר](#)

התראות במייל

13 במאי 2024

יום חמישי בערב, תחילת חודש מאי, והקומה הראשונה בבית רומנו בתל אביב מפוצצת. באחד החללים עומדים עשרות אנשים, מנסים להתבונן על התמונות בתערוכה. מחוץ לחלל עומדים אפילו יותר אנשים, מתחבקים, מדברים בהתרגשות. זו כמות אורחים חריגה לאירוע פתיחה של גלריה, אבל זו לא סתם עוד פתיחה: זו הפתיחה המחודשת של גלריה בארי, שנחרבה ב-7 באוקטובר, במשכנה החדש והזמני בתל אביב. רבים מהנוכחות והנוכחים הם חברי וחברות הקיבוץ, שעדיין מתגוררים במלון בים המלח וצפויים לעבור בהמשך לחצרים. אחרים לא ביקרו מעולם בגלריה במשכנה המקורי, אבל רצו להיות ברגע שבו היא תובעת מחדש את מקומה בלב התרבותי הפועם של תל אביב.

"כל כך הרבה אנשי מקצוע וגופים מעולם האמנות התגייסו כדי לגרום לזה לקרות", אומרת סופי ברזון מקאי, אחת האוצרות של הגלריה (יחד עם זיוה יליון) ומי שאצרה את תערוכת הפתיחה, של האמן מתי אלמליח. גם היא יודעת שזה רק תחילתו של תהליך. כשהיא נשאלת איך הגלריה תשמור על הזהות שלה בתל אביב, היא עונה מיד: "אוי, זאת אם כל השאלות. הרי אנחנו עושות משהו שלא נעשה קודם. מה זה אומר לקחת את גלריה בארי, שחלק מה־DNA והזהות שלה הוא חיבור עמוק לנגב ולקהילה שהיא יושבה בתוכה, ולהביא את זה לתל אביב? זו תהיה

המשימה שלנו. נצטרך לפצח את זה אמן אחרי אמן ותערוכה אחרי תערוכה".

"בעוד כמה שנים אני אהיה צייר ואכין לך את המתכונים הכי טובים שתוכלי לראות", 2021. עבודתו של הרן כסלו, אמן מבארי

גלריה בארי לא לבד. אחרי שנעדר ממרכז השיח התרבותי בישראל בשנים האחרונות, בצל המלחמה ובעקבות האסון שפקד את תושבי הנגב המערבי, הקיבוץ חזר בנסיבות הכי טרגיות לקדמת הבמה. לקיבוצים שנחרבו ותושביהם התפנו מהדרום — כמו גם אחיהם בצפון, שהתרוקנו בשל איום חיזבאללה וחלקם ספגו פגיעות קשות — אמנם אין עדיין בית פיזי, אבל סיפוריהם ממלאים את סדר היום הציבורי. וכמו גלריה בארי, הקיבוצים יצטרכו לפצח צעד אחרי צעד איך לספר את הסיפור של עצמם, ואולי חשוב יותר: איך לגרום לכך שהסיפור הזה לא ייעלם כשהטרנד יחלוף.

"אין ספק שהמוסד הקיבוצי היה שק החבטות הלאומי לפני 7 באוקטובר", אומרת ברזון מקאי. "זה עוד לא הפסיק. יש כל מיני כוחות ששואפים להחזיר את הדברים למה שהיו לפני אוקטובר. קמנו למציאות אחרת, אבל השיח עוד מפגר מאחור".

**"מה זה אומר לקחת את גלריה בארי, שחלק
מה־DNA שלה הוא חיבור לנגב, ולהביא את זה לתל
אביב? נצטרך לפצח את זה אמן אחרי אמן ותערוכה
אחרי תערוכה"
סופי ברזון מקאי**

כחלק מהניסיון לשנות את השיח הזה, או לדחוף לעבר הבנה מורכבת ומדויקת יותר של המקום שתופסים הקיבוצים בתרבות הישראלית, יצאו גופי המחקר "יד יערי" של השומר הצעיר ו"יד טבנקין" של התק"ם (התנועה הקיבוצית) לפרויקט משותף של תיעוד הקהילות בקיבוצי הנגב המערבי, שבמסגרתו הם נפגשים למעגלי שיח מצולמים עם קהילות הקיבוצים שפוננו ב-7 באוקטובר. ד"ר עומר עינב, שנכנס לתפקידו כמנהל "יד יערי" ב-15 באוקטובר, מלווה במסגרת שיתוף הפעולה הזה גם את כתיבתם של כמה ספרים שיספרו את ההיסטוריה של יישובי האזור. הראשון שבהם אמור להיות זה שכותבות עורכת TheMarker סיון קלינגבייל ואחותה האדריכלית וההיסטוריונית ד"ר שני קלינגבייל שילה, על קיבוץ ניר עוז שבו גדלו.

"בגלל הדומיננטיות של הקיבוצים בטבח, אתה רואה כבר חצי שנה באולפנים כמעט מדי ערב דמות מקיבוץ, אבל הם מספרים את הסיפור האישי שלהם. אנחנו רוצים לנסות ולהביא גם את 'הסיפור הקיבוצי'", מסביר עינב. "ההיסטוריה לא התחילה ב-7 באוקטובר — יש היסטוריה ארוכה של התיישבות בנגב המערבי. זה קרב על הנרטיב — הציבור הדתי-לאומי רוצה לספר את הסיפור שלו, החרדים רוצים לספר את הסיפור שלהם, וגם לקיבוצים יש את הזכות והחובה לספר את הסיפור של עצמם — ובטח על רקע ההכפשות והדה-לגיטימציה שהתנועה הקיבוצית עברה מהשלטון לאורך השנים. למרות הדעה הפופולרית שהקיבוצים הם פריבילגיים, מתחבאים מאחורי שער צהוב, גוזלים קרקעות — הקיבוצים יושבים על הגבול, והמשמעות של לשבת על הגבול היא שאתה הראשון שחוטף. לשם שלחו אותם. בשביל זה".

גלריה בארי במקום משכנה הזמני בבית רומנו בתל אביב. תחילתו של תהליך צילום: איתי רון

מצד אחד, גם עינב וגם ברזון מקאי מצביעים על העוול שנעשה לקיבוצים, על כך שהביקורת כלפיהם — גם אם מוצדקת בחלקה — חרגה מכל פרופורציה. מצד שני, בסוף 2022 נבחר "סתלבט בקיבוץ" של ג'ימבו ג'יי ו"פול טראנק" לשיר השנה בגלגלצ. משהו פה לא מסתדר: איך הקיבוץ הוא גם שק חבטות וגם מלך המיינסטרים?

אולי כי הדגש של "סתלבט בקיבוץ" הוא יותר על הסתלבט, ופחות על הקיבוץ. במובן מסוים, זה יכול היה להיות גם "סתלבט ביישוב הקהילתי". עומר הברון (ג'ימבו ג'יי) וגל ניסמן (סולן "פול טראנק") עברו שניהם לפני כעשור להתגורר בקיבוצים בעוטף, ומייצגים, על פי עינב, את רוב אוכלוסיית החוזרים לקיבוצים, שבאים יותר בשביל איכות חיים ופחות מטעמי אידיאולוגיה. "מי שחי שם זה לא אנשים עם שפמים וסנדלי שורש ובגדי עבודה שיוצאים לחרוש את השדות", הוא אומר.

מעבר לזה, מוסיף עינב, הקיטוב בחברה הישראלית מוביל לכך ששני הדברים קיימים במקביל — גם ההערצה והכמיהה לקיבוצים, וגם ההשמצות עליהם. "אין יותר קונצנזוס, זה הכל שבטיות וסקטוריזציה. בעת ובעונה אחת 'סתלבט בקיבוץ' זה שיר השנה בגלגלצ ואנשי הליכוד והקשת המזרחית ואחרים מפגינים בנחל האסי. אם נשטח את זה לספירה על פי מנדטים — יש משהו כמו 60-70 מנדטים שחושבים שקיבוצים זה ארץ ישראל היפה, אבל יש גם 50 מנדטים שלא".

השאלה היא אם מה שקרה ב-7 באוקטובר — האסון שפקד את הקיבוצים, אבל גם הכוח העצום של הקהילה שהתגלה בעקבותיו — יביא לקדמת הבמה גם את המאפיינים הקיבוציים המובהקים שקצת

נעלמו בשיח המפלג. "קיבוצים זה טרנד במובן האמיתי של המילה — כי טרנד במשמעות העמוקה זה משהו שתמיד היה, אבל יש לו כל הזמן אבולוציה. הוא כל הזמן מתעדכן", אומרת נתלי יצחקוב, מקימת סוכנות הייעוץ The Visionary. לצד זה, היא מסבירה, הקיבוץ מתחבר לאחד הטרנדים החזקים בעולם כרגע: הקהילה. "זאת המגמה הכי גדולה, לא משנה באיזה תחום: אם זה קניונים, נדל"ן או חברות אופנה — המטרה הכי גדולה היא ליצור קהילה. אנשים מתגעגעים לפשטות, רוצים איזון עם המסכים".

היצירות הביקורתיות שנכתבו על קיבוצים מקיימות יחסי גומלין מורכבים עם השיח הציבורי. גם אם לא באו לסגור חשבון, הלך הרוח שבו הקיבוצים הפכו למוקצים נתן להן במה מרכזית יותר ואולי אף שאב מהן הכשר

יצחקוב סבורה ש-7 באוקטובר נתן דחיפה לטרנד שכבר התחיל. "וזה רק ילך ויגדל. אנשים ייצאו מהעיר, ירצו לחזור לערכים של קיבוץ. אנשים עברו מאז 7 באוקטובר כמות של משברים והעלאת שאלות על המהות

שלהם, על החיים שלהם. הם מבינים שצריך לחיות את חייהם כמו שהנשמה שלהם רוצה וצריכה".

דברים שרואים משם

התחושה שהביקורת על הקיבוצים — מבפנים או מבחוץ — היא עניין של העשורים האחרונים, מוטעית. מבט מורכב על הקיבוץ היה כבר בימי קום המדינה. "מה שאנחנו, העירוניים, רואים מרחוק — האחדות, הקהילתית, הנופים — מבחינת הקיבוצניקים זה הרקע", אומר יובל שמעוני, עורך ספרי מקור בהוצאת עם עובד. "מה שקורה בתוך הרקע זה חיים של אינדיבידואלים — שאמנם קרובים זה לזה וחיים זה עם זה, אבל החיכוך ביניהם, לטוב ולרע, הוא זה שמבנה יצירות ספרות. כבר ביצירות המוקדמות שנכתבו על הקיבוץ, מאז 'הוא הלך בשדות' של משה שמיר מ-1947, שבו יש חיכוכים ומאבקים בין צברים לעולים החדשים (גם ב"אפרים חוזר לאספסת" של ס. יזהר יש מבט על המתח שבין היחיד לקולקטיב, א"ק). אחריהם רואים חיכוכים בין הדור הוותיק לדור הצעיר, חיכוכים בין אשכנזים למזרחים, בין קרביים ללא קרביים, בין גברים לנשים. רואים מי נשמט מהקהילה, מי לא מצליח למזג את עצמו בתוך היישות הקיבוצית, שלנו, מרחוק, נראית מלוכדת".

שנות ה-60 וה-70 הביאו את הגל הראשון של יצירות שהציגו את הנרטיב הקיבוצי באופן מורכב יותר. "ארצות התן", קובץ הסיפורים הראשון של עמוס עוז – בעצמו ילד חוץ בקיבוץ חולדה – שיצא ב-1967, הציג את המתחים בקיבוץ והתעסק במקום של הפרט בתוך הקבוצה. הסדרה "חדוה ושלומיק" מ-1971, מהלהיטים הגדולים בתולדות רשות השידור, הציגה את סיפורו של זוג צעיר שעוזב את הקיבוץ לטובת העיר הגדולה. המחזה "ליל העשרים" של יהושע סובול מ-1976 התבסס על יומנים של חברי קהילת ביתניה עילית והתמקד בליל העלייה לקרקע במבט מורכב ומרובד.

גם במוזיקה הורגשה התנועה מהקולקטיבי לאישי. החל משנות ה-60 צמח בקיבוצים רוק אינדיבידואליסטי. מאיר אריאל, שגדל בקיבוץ משמרות, הושפע מבוב דילן והיה מהראשונים לכתוב פולק־רוק פוליטי, על רקע התפאורה הקיבוצית. שלום חנוך, גם הוא בן משמרות, היה פורץ דרך בכתיבה האישית שלו. רחל שפירא, בת קיבוץ שפיים, שמה דגש על האישי בתוך החוויה הקיבוצית – כפי שבא לידי ביטוי בשיר "כמו צמח בר". ובשיר "הבלדה לעוזב קיבוץ" שכתב יענקל'ה רוטבליט יש ביקורת על אותם עוזבי קיבוץ, אבל גם קנאה בהם.

עם נפילת המניות של הממסד הקיבוצי — במיוחד בעקבות המהפך ב-1977 והמשבר שהוביל לקריסה הכלכלית של הקיבוצים ובהמשך להפרטה — התרבו גם היצירות הביקורתיות כלפיו. הדברים הגיעו לשיא עם הסרט "אדמה משוגעת" של דרור שאול מ-2006, שמעמיד במרכזו נער צעיר שנקרע בין אמו המעורערת בנפשה לבין הממסד הקיבוצי. שאול, שלפני "אדמה משוגעת" יצר את "מבצע סבתא" ועובד כעת על סדרה חדשה בשם "הקבוצה", ממחיש את המורכבות והאמביוולנטיות ביחס לקיבוץ. כמי שגדל בכיסופים שבעוטף עזה, הוא מכיר מקרוב את מה שבעייתי בקיבוץ, אבל גם את כל מה שמרגש בו.

"כשהייתי בן חמש", הוא מספר, "עמדתי עם אמי מול גדר הקיבוץ וראינו ממרחק של שני קילומטרים את הים של דיר אל בלאח. 'מה זה?' שאלתי, ואמי אמרה שיבדיר אל בלאח גרים שכנינו הערבים'. שאלתי אותה, 'אם הם שכנים, למה צריך כל כך הרבה גדרות?' והיא הסבירה לי מה קרה לפני שנולדתי, עם כל המלחמות וההסתננויות והמוקשים. ואז שאלתי 'כל הערבים רעים?' אמי לקחה אוויר והסבירה שיש יהודים טובים ורעים כמו שיש ערבים טובים ורעים. אני זוכר את תחושת הרוגע שפשטה בי מהתובנה הזו, שמעבר לגדר יש אנשים בדיוק כמוני שלא רוצים להזיק לי. וזו אולי תמצית האמת היקרה שאמי והקיבוץ נתנו לי. שוויון ערך האדם באשר הוא אדם".

**"קִיבוץ הִיָּה אֶחָד הַנִּסְוִיִּים הַחֲבֵרִתִּים הַמוֹפְלָאִים
וְהַמְעוּוֹתִים בַּהִיסְטוֹרִיָּה. קְבוּצַת אֲנָשִׁים, לְרֹב בְּעֵלֵי
רִקְעַ שׁוֹנָה, עוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל, מֵתְאֲחַדֶּת בְּאִיזוֹ גִבְעָה
נִידַחַת — וְאִזּוֹ מֵתְחִילָה לֵאכּוֹל אֶת הַשְּׁנִי"
הַבְּמֵאֵי דְרוֹר שְׂאוּל**

הַסִּפּוּר הָאִישִׁי שְׁלוֹ, לְדַבְרִיו, הוּא הַדְּגֻמָּה לְתִמְצִית הַמַּהוּת הַצִּיּוֹנִית.
"נִוְלַדְתִּי בְּאִזּוֹר יִפְהַפֵּה וּפְסֵטוֹרְלִי עִם אֲנָשִׁים מִקְּסִימִים וּנְחוּשִׁים שֶׁהִקִּימוּ
אֶת הַמְדִינָה עַל חוֹרְבוֹת כְּפָרִים פִּלְסְטִינִיִּים. אֲבִי, אַחִיִּין שֶׁל מִפְקֵד הַהַגְנָה
יִשְׂרָאֵל גְּלִילִי, נִוְלַד בְּנִיו יוֹרֵק וְיוֹעֵד לְהִיּוֹת מוֹזִיקָאִי. אֲמִי הִיְתָה מִ"כִּית
מִשְׁכּוֹנַת הַתְּקוּוֹה. הוּא לִימַד אוֹתָה בְּלוֹז עַל בְּנֵי 12 מִיְתָרִים, הִיא לִימַדָּה
אוֹתוֹ אֶת צְלִילֵי הָעוֹד וְלִירוֹת בְּרוּבָה. אֲבִי עִסַּק בְּהַגְנָה עַל הַקִּיבוֹץ. בְּהַכְנֹת
לְשֵׁשֶׁת הַיָּמִים הַצָּבָא פִּקֵּד עֲלָיו וְעַל עוֹזְרוֹ לְהַכִּין קֶבֶר אַחִים לְאֵלֶּפֶי גּוֹפּוֹת,
וְהַשְּׁבִיעוּ אוֹתוֹ שֶׁלֹּא לְסַפֵּר לְאִישׁ. בְּמִשְׁךְ כְּמָה שְׁבוּעוֹת הֵם חִפְרוּ בְּתוֹרְנוֹת
וְשָׁמְרוּ אֶת הַסּוּד. וְאִזּוֹ הַמְּלַחְמָה נִגְמְרָה תוֹךְ שְׁלוֹשׁ שָׁעוֹת. חֲבֵרֵי הַמֶּשֶׁק
נִיצְלוּ זְמַנִּית מֵהָאוֹיֵב שְׁבַחוּץ, אֲבֵל לֹא מֵעֲצָמָם. לֹאט לֹאט הַכֹּל הִתְרַסַּק —
חֲבֵרֵתִית, כֹּלְכִלִּית, רַעִיוֹנִית".

כשאני מעלה בפני שאול את האפשרות שהקיבוצים יחזרו להיות צורת חיים שצעירים עורגים אליה, הוא משתומם. "כיום כמעט אין קיבוצים במתכונת המקורית. קיבוץ היה אחד הניסויים החברתיים המופלאים והמעוותים ביותר בהיסטוריה. קבוצת אנשים — לרוב בעלי רקע שונה — עולה לישראל, מתאחדת באיזו גבעה נידחת, עושה חקלאות, ילדים, ענפים — ואז מתחילה לאכול האחד את השני. דינמיקה קבוצתית היא אחד הכוחות ההרסניים ביותר בטבע. החוזה שנחתם חייב את הפרט לקבל שהקבוצה היא מעל לכל — גם אם תחליט בהצבעה דמוקרטית לרמוס אותו. מעבר לזה, אין קיבוץ אחד בישראל שדומה למשנהו. אחד הוקם על ידי אנשים שהגיעו מ-24 מדינות, אחר הוקם על ידי ישראלים בלבד. אחד הצליח כלכלית, השני נכשל פעם אחר פעם. מה שאיחד את כולם היה המוכנות של הפרט לשלם מחיר למען הקבוצה ולמען המדינה.

"מצד שני, בלי הקיבוץ לא היתה קמה מדינת ישראל. האנשים היקרים האלה — שלעתים טעו בהחלטות שלהם, נכנעו ליצריהם, לא עמדו בהבטחותיהם — היו ונשארו חוד החנית של החברה וחוסנה של המדינה. הם יצרו חקלאות, שמרו על הגבולות, הצמיחו מפקדים ומנהיגים. אבל בעוד שאנשי הקיבוץ שינו את מסלול חייהם בהתאם

למציאות — הפסקת הלינה המשותפת, ההפרטה — המדינה לא הפסיקה לאכזב אותם. החל בהתעלמותה מהצורך לפתרון מדיני מ-1948, שהיה מבטיח את ביטחונם, המשך באי הגנה על תושבי הקיבוצים בין 56' ל-67' ועד אירועי 7 באוקטובר, שהם שיא בלתי נתפס של הפקרה".

בעיקר, אומר שאול, משהו בהבטחה הקיבוצית נעלם ולא יחזור. "לפני כמה שנים אמר לי חבר כיסופים מבוגר, 'החזון שלנו היה הקמת בית יולדות על גבול עזה — למען תושבי הרצועה ותושבי הנגב המערבי'. החבר הלך בינתיים לעולמו, ואיתו תקופה של תמימות ואמונה עיוורת בצדקת דרכנו. אבל גם כיום, אחרי עשרות שעות של הקלטות וצילומים של ותיקי כיסופים והעוטף שעשיתי, בכל פעם מחדש צף הפער בין מה שניסינו לעשות פה בישראל ובקיבוץ למה שיצא בפועל. פער שאחד השיאים שלו הוא ללא ספק 7 באוקטובר".

אדמה משוגעת פחות

בשנים שאחרי "אדמה משוגעת", דור חדש של יוצרים התעסק בילדות או בחיים בקיבוץ: ב-2009 יצא ספרו של אסף ענברי "הביתה", שסיפר את סיפורו של קיבוץ אפיקים שבו גדל על דעיכתו וגוועתו. ב-2011 יצא "היינו העתיד" של יעל נאמן על ילדותה בקיבוץ יחיעם, שבו נמתחת

ביקורת על האישי שמוקרב בצל הפעלתנות והאידיאולוגיה הקיבוצית.
ב-2020 יצא הספר "ארבע שעות ביום" של אוריין צ'פלין שמציג מבט
מורכב על הלינה המשותפת בקיבוץ והשפעתה על ילדים ומשפחותיהם
(שאחר כך גם עובד לדוקו בכאן 11), ובאותה שנה עלתה בהוט גם
הדרמה "קיבוצניקים" שמציגה בני כיתה מקיבוץ שחזרו לחיות יחד
בהאנגר בתל אביב — מה שמציף מחדש מתחים אישיים בני כעשור.

לפני שנתיים נוסף לרשימה "הספר האדום", גם כן של ענברי, שמציג
מבט מורכב על שלושת האדמ"ורים הגדולים של השמאל הישראלי (יצחק
טבנקין, משה סנה ומאיר יערי) — ומראה אותם כבני אדם ממשיים, עם
פגמים וסתירות. באותה שנה יצא גם "נישאר פה לעולם" של עומר עינב,
על הקרע שהתרחש ב-1940 בין חברי קיבוץ בית אלפא שבו גדל, שגם
בו היתה לא מעט ביקורת על המוסד הקיבוצי. "אני לא חושב שמישהו
מהאנשים האלה בא לסגור חשבון", אומר עינב. "גם אם היתה ביקורת,
תמיד זיהיתי שם אהבה. גם לאנשים שכבר לא גרים בקיבוץ חשוב 'מה
יגידו בחדר האוכל'. גם אני חששתי מהתגובות, אבל בקיבוץ אמרו כמה
אני אוהב את הקיבוץ. יש משהו בקיבוצניקים שמאוד אוהב לקרוא על
עצמו".

היצירות הביקורתיות מקיימות יחס גומלין מורכבים עם השיח הציבורי. גם אם לא באו לסגור חשבון, הלך הרוח שבו הקיבוצים הפכו למוקצים מחמת מיאוס נתן להן במה מרכזית יותר — ואולי אף שאב מהן הכשר. מתבקש לשאול עכשיו אם באותו אופן, בצל האסון שפקד את ישראל ואת הקיבוצים בפרט, יצירות תרבות מהשנים הקרובות ישימו דגש דווקא על מה שחיובי בקיבוץ.

"ההיסטוריה לא התחילה ב-7 באוקטובר ולקיבוצים יש את הזכות והחובה לספר את הסיפור של עצמם, בטח על רקע ההכפשות שהתנועה הקיבוצית עברה מהשלטון לאורך השנים"
ד"ר עומר עינב

"אני סקרן לגבי הספרים שאני מלווה", אומר עינב, "דבר לא השתנה באורחות החיים של הקיבוצים בעקבות 7 באוקטובר, אבל זו אבן דרך בתולדות התנועה הקיבוצית. זה לא כמו הפילוג בשנות ה-50, או המשבר בשנות ה-80. זה כמו '48, אז איום חיצוני גרם לקיבוצים להיבזז,

להישרף, להיעזב. לכן מעניין איך זה ישתקף. זה יכול להתבטא בהתכנסות סביב אתוס משותף, ואולי אפילו בגלורייפיקציה של הקיבוץ".

הגלורייפיקציה של הקיבוץ ניכרת, למשל, בשתי יצירות קולנוע מהשנים האחרונות, שנוצרו עוד לפני המלחמה: "תמונת הניצחון" של אבי נשר (2022), שהציג את סיפור הקרב על קיבוץ ניצנים במלחמת העצמאות, והמחזמר "המנצחים" של אלירן פלד שעלה השנה ומתמקד בקיבוץ נצר סרני אחרי ששת הימים. "שני הסרטים מחזירים אותנו למיתולוגיה של הקיבוץ, ודי מקבעים את הקיבוץ בתפקידו ההיסטורי", אומר שני קיניסו, חבר מערכת בכתב העת "אוף סקרין" ובן קיבוץ בארי ששרד את הטבח. "אנחנו נמצאים באסון חסר תקדים בתולדות המדינה, שהתרחש על אדמת הקיבוצים, והשאלה היא אם יוצרי קולנוע ימשיכו לתקוע אותנו במיתוס, או שתהיה התפתחות? כרגע, עוד לא רואים את העתיד".

במאמר שפרסם בכתב העת בעקבות 7 באוקטובר סיפר שאהבתו לסרטי אימה עזרה לשרוד את שעות החרדה בממ"ד, וקרא ליוצרי קולנוע ישראלים להתעסק בסרטי ז'אנר בכלל ובסרטי אימה בפרט ביצירות שיביימו בעקבות הטבח.

גם לתחושתה של סופי ברזון מקאי עוד לא נוצרו כמעט תגובות משמעותיות לאסון. כדוגמה לאמנים שכן עמדו באתגר היא מונה את הרן

כסלו מבארי, שחלק מעבודותיו לפני האסון הציגו מה שהיא מכנה "חרדת גבול" ו"חרדת הקיבוץ", ומציינת גם את זאב אנגלמאיר (שושקה) ובאופן ספציפי את פרויקט "גלויה ביום" שבו הוא מאייר על פי בקשות שזורמות אליו. "זה אדם מבחוץ שמודע לעמדה שלו — הוא לא נמצא בלב השבר, אבל מעמיד את עצמו בשירות הכאב של מישהו אחר. בשדה המוקשים הרווי פורנוגרפיה וקיטש־שכול זה מעשה אלטרואיסטי מרגש".

לאמנות אולי נדרש זמן, אבל בחודשים שמאז הטבח הופיעו לא מעט פרויקטים עיצוביים שנותנים ביטוי לשפה קיבוצית נוסטלגית, להתרפקות על ישראליות שכאילו היתה ואיננה עוד. רשת "סטורי" השיקה את Border, ליין חולצות בעיצובים הקשורים לעוטף עזה שההכנסות ממכירותיהן מוקדשות לתרומה. בית הספר לאמנות בצלאל ייסד פרויקט בשם "זיכרון עוטף" שהציג 60 איורים של עוטף עזה — גם כאן ההכנסות נתרמו. חברת העיצוב "אסופה" השיקה ליין של כחות שקיבלו השראה משירים עבריים והשתמשו בשפה נאיבית ובדימויים קיבוציים ונועדו, על פי ראיון של הבעלים ליאור ימין ב"פורטפוליו", "להרים את המורל".

גם הפרויקט Otef, שיתוף פעולה בין האחים דוקטור (ממסעדת "האחים" בתל אביב) והמותג "קון" של ניל כהן, בולט בתחום הזה. כחלק מהפרויקט עוצבו חולצות טי־שירט ל-11 קיבוצים (והערים אופקים

ושדרות), שעל כל אחת מהן מוטבע מעין לוגו שעוצב במיוחד לקיבוץ, ואמור להיראות כמו סמל משנות ה-60 או ה-70 — בהשראת חולצת קיבוץ ברור חיל שלובש אריק איינשטיין בעטיפת האלבום "שביר". חלק מהסמלים מתייחסים באופן ספציפי לאלמנטים מהקיבוץ עצמו — כמו חזית חדר האוכל בחולצות של רעים ועלומים — חלק מציגים עיצוביים מקוריים לחלוטין, וחלק מבוססים על עיצובים קיימים. בהתחלה לא היה ברור אם לחולצות הללו יהיה ביקוש — "חלק מהתגובות היו 'שמע אחי, אני לא רוצה ללבוש חולצה של בארי, זה כמו ללבוש חולצה של אושוויץ'", מספר כהן — אבל עד כה נמכרו כבר כ-20 אלף חולצות. גם הפרויקט הזה מציג מבט מבחוץ — הציבור נוטה להתרפק על האוטופיה והנוסטלגיה שמזוהות עם הקיבוץ — שמופנה אל העבר ולא אל העתיד.

חולצה מהפרויקט Otef. להתרפק על הנוסטלגיה צילום: ניל כהן

קולות התיקון

כמי שעברו טראומה נוראה, הרגישות של הקיבוצים לדרך שבה הסיפור שלהם מסופר היא גבוהה ומובנת. "אני מסתובב הרבה בקהילות, וזה שובר לב. אלה קהילות שלא יודעות אם הן חוזרות הביתה, ומתי, וזה יוצר מתחים גדולים, וזה באמת פשוט נורא", אומר עינב, "כשאתה כותב ספר לתוך דבר כזה, זה בהכרח יותר נפיץ".

ברזון מקאי, ששרדה את הטבח בבארי, מבטאת את התחושה הזאת:
"הנגב המערבי הוא הפריפריה של עולם התרבות הישראלי. יש מפגש בין
חבל ארץ שמנסה לאסוף את עצמו, שעוד שרוי בטראומה, ועולם
התרבות, שמיד מחפש לתת סמל, להסביר, לפרש. זו תנועה שאני חווה
כדורסנית. יש הרבה קולות של כעס ותסכול. השיח מתנהל מעל הראש.
זה בסוף מיתרגם לדברים כמו סיורי זוועות בקיבוצים או ממשלה
שמחליטה שהיום לא יצוין ב-7 באוקטובר אלא בתאריך העברי, ואתה
מבין שלקחו לך את הסיפור!"

"מאיפה עולם התרבות מקבל את הידע שלו על מה שקרה בנגב?
מהחדשות, מפייסבוק, מאינסטגרם, מטלגרם, מטיקטוק — וזה מידע
שכבר עבר תיווך. כמה גלגולים של חוסר אותנטיות נכנסים לתוך זה? יש
מפגש בין כל מיני כוחות שפועלים — גם מנגנוני השכול והאבל וגם
קפיטליזם — מול קהילה שצריכה את הזמן שלה. היישובים שלנו
הושחתו, נבזזו, גורשנו מהם. הבתים שלנו עברו חילול על ידי הצבא וגם
על ידי עיתונאים וסקרנים, ובסוף לוקחים לך את הסיפור והופכים אותו
למשהו אחר".

**הסרטים "תמונת הניצחון" ו"המנצחים", שנוצרו לפני
7 באוקטובר, תרמו לגלוריפיקציה של הקיבוצים. "הם
די מקבעים את הקיבוץ בתפקידו ההיסטורי", אומר שני
קיניסו, בן בארי. "השאלה היא אם יוצרי קולנוע ימשיכו
לתקוע אותנו במיתוס"**

הסוד, אומר קיניסו, הוא לאפשר לאנשי העוטף לספר את הסיפור של
עצמם. הקולנוע של יהב וינר, חבר קיבוץ כפר עזה שנרצח ב-7
באוקטובר, הוא דוגמה מכוננת מבחינתו לאופן שבו יכול להיראות קולנוע
שמגיע משם. סרטו העלילתי "הגדת קיבוץ", שבו הוא גם משחק לצד
אשתו שי לי עטרי, שתערוך את הסרט, עוסק בהכנות לליל הסדר בכפר
עזה וגם מביא למסך רבים מחברי הקיבוץ כשמתתפים בו כשחקנים.
כך, גם היוצרים וגם השחקנים הם חלק אינטגרלי מהסיפור.

ובכל זאת, לקיניסו ברור שאי אפשר לעצור את הטרנד. ויש בכך גם
הזדמנות. "אני לא יודע כמה אני מרגיש בנוח עם כל היצירות שעושים על
הקיבוצים כרגע, אבל אני כן חושב שיש רצון לתיקון. זה חשוב, בטח אחרי
השנה שעברנו סביב ההפיכה המשטרית, עם כמות ההסתה והשנאה

נגד הקיבוצים, ששיחקה על תסכולים היסטוריים שהם כשלעצמם מוצדקים, אבל גרמה עוול".

ואם יש עוד תיקון שמתרחש בימים הללו הוא קשור לכך שהציבור נחשף לאמנות מהנגב המערבי יותר מאי פעם. "לא חסרים כוחות יוצרים בנגב", אומרת ברזון מקאי, "הם לא בהכרח מצליחים להגיע למוקדי הכוח, אבל זה יצטרך לקרות. לאף אחד לא טוב שעולם התרבות נשאר בתא שטח קטן. לכולם טוב שהחומות שנפלו יישארו למטה".

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי
דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל © כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ